

INNOVATION PEDAGOGIKA

Xolmurodova Aziza Saydullayevna

Annotatsiya: innovatsion pedagogika ta'lim jarayonida zamonaviy yondashuvlar, raqamli texnologiyalar va interfaol metodlardan foydalanishga asoslangan pedagogik yo'nalishdir. Ushbu maqolada innovatsion pedagogikaning mohiyati, maqsad va vazifalari, ta'lim samaradorligini oshirishdagi o'rni yoritiladi. Shuningdek, o'quvchi markazli ta'lim, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, mustaqil ta'lim ko'nikmalarini shakllantirish hamda o'qituvchining fasilitator sifatidagi roli tahlil qilinadi. Innovatsion pedagogika ta'lim sifatini oshirish va raqobatbardosh kadrlar tayyorlashda muhim omil ekani asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: innovatsion pedagogika, zamonaviy ta'lim, interfaol metodlar, raqamli texnologiyalar, o'quvchi markazli yondashuv, ta'lim samaradorligi, tanqidiy fikrlash, mustaqil ta'lim.

Innovatsion pedagogikaning nazariy va amaliy asoslari halicha norasmiy atama bo'lib, lekin butun jahon mutaxassislari an'anaviy pedagogika tanqidi bo'yicha bir fikrdadirlar. Hozir paydo bo'layotgan yangi fan haqida jiddiy fikrlar aytilyapti. tizimi nazariyasini innovatsion asosda qayta tashkil etib o'zgartirishdir. Uning asosiy vazifasi hukmron bo'lib turgan butun o'quv-tarbiya tizimi nazaryasini innovatsion asosda qayta tashkil etib o'zgartirishdir.

Innovatsion pedagogika hukmron nazariya, nazariy va fikricha, odatdagi mumtoz pedagogik nazariyalar eskirib qolgan, amaliy muammolarni yechish asos etib olingan. Innovatorlar yangi sharoitda hozirgi avlodni bu yo'l bilan tarbiyalash mumkin emas. Bu vaziyatda innovatsiya juda muhimdir. Pedagogika ta'lim-tarbiya to'g'risidagi ilmiy bilimlar tizimi, Obyektivlik, maqsadga muvofiqlik, mustahkamlik, bir-biriga zid bo'lmaslik esa uning asosiy xarakteristikalaridir. Insonning shakllanganligi, rivojlanganligi va tarbiyasi haqidagi bilim va ularning

yuksalish darajasi talabga muvofiqligi obyektivlikning yagona talabidir. Jahon pedagogika nazariyasi tarbiyaviy jarayonning hokimiyat yuqorisida turgan odamlarning g'oyalari qanday bo'lishi bilan bog'liq bo'lmasligini allaqachon e'tirof etgan. O'sib borayotgan avlod tarbiyasi juda jiddiy jarayon bo'lib, uni o'tkinchi narsalarga bog'liq qilib qo'yish mumkin emas. Chunki uni tashkil etuvchi qoidalar inson tabiati va uning rivojlanishi haqidagi obyektiv ma'lumotlarga ziddir. Kuchli, ta'sirchan va mustahkam tarbiya tizimini faqatgina fan o'rnatgan obyektiv asoslar va amaliyotda tasdiqlangan qoidalar yordamida rivojlantirish mumkin. Bu, albatta, innovatsion pedagogika bilan bog'liqdir.

Demak, innovatsion pedagogikani, ko'pincha, an'anaviy, alternativ deb ataydilar. Bu fikrga qo'shilmaslik mumkin emas, hech bo'lmaganda eng oddiy tushunchalar bo'yicha: sinf ham, o'quvchi ham, mazmun va darsliklar ham yo'qolib ketmaydi-ku. Agar pedagogik tizim saqlanib qolsa, unda faqat uni mukammallashtirish haqida gapirish mumkin. Faraz qilayotgan rivojlanish strategiyamiz „rivojlantiruvchi o'qitish“ yo'naltirishlaridan, eng avvalo, o'z intilishlarini maktabda o'qishni boshlashgacha yaxshi rivojlantirish, tuzilishlarni shakllantirishga, o'tayotgan jarayonlarni qo'shib olib borishga qaratilgan. Bizning tutgan strategik yo'limiz butun utun sivilizatsiyaning o'z avlodlari haqidagi g'amxo'rliqi mantig'iga asoslangan didaktik va pedagogik tizim tuzishga amal qilishdir". Xuddi ana shuning uchun metodologik asos negizi bo'lib keng ma'noda tabiatni o'rgatuvchi xalq pedagogikasi hisoblanadi. Bolalarning qanaqa tug'ilishi bu hech kimga bog'liq erishishi, o'ziga yoqqan mashg'ulot bilan shug'ullanishi va hayotda emas, lekin har bir insonning yetarlicha rivojlanishi, yuqori darajaga o'z o'rnini topishi, o'z hayotini munosib o'tkazishi maktabga bog'liqdir. Har bir bolani sevib, hurmat qilib va uning rivojlanishi uchun keraklicha sharoit yaratib berish kerak. Agarda tabiatni o'rgatuvchi pedagogika moslashishni talab etmagan bo'lsa, gumanistik pedagogika uni maktabdagi munosabatlar markaziga qo'yishi va u keraklicha rivojlana olishi uchun hamma ishni bajarishni talab qiladi.

Gumanistik pedagogikani, ko'pincha, innovatsion deb ataydilar, lekin uning innovatsionligi faqatgina biz uchun, zamonaviy g'arb tizimlari allaqachon gumanistik yo'nalishga o'ta boshlab va asta-sekin yangi munosabatlarga aylana boshlagan. Gumanistik pedagogikani to'la ma'noda innovatsion deb aytish mumkin. U tashqaridan inyeksiya talab qilmaydi. Yuqori o'quv-tarbiyaviy ta'sir natijalariga tizimning ichki qayta tashkil etilishi evaziga erishiladi. Gumanizm (insonparvarlik) - insonning dunyodagi eng qimmatli ma'naviy boyliklarining yagona konsepsiyasidir. Bu konsepsiyaning asosiy qoidasi shaxs qadr-qimmatini himoya qilish, uning erkinlik, baxt, rivojlanish va o'z qobiliyatini namoyon etish huquqini tan olishdan iboratdir. Insonparvarlik pedagogikasi o'z navbatida shaxsga qaratilgan. Uning belgilari:

-ma'lumotlarni egallab olish va ma'lum doiradagi mahorat va ko'nikmalarni yuzaga keltirish o'rniga psixik, jismoniy, intellektual (aqliy) rivojlanishga diqqatning qaratilishi;

- kuchlarni erkin, mustaqil fikrlovchi va harakat qiluvchi shaxsni shakllantirish uchun jamlash, har qanday hayotiy va o'quv vaziyatlarda asosli qarorni tanlab qabul qila oladigan insonparvar fuqaroni yetishtirish;

-o'quv-tarbiya jarayonini muvaffaqiyatli qayta yo'naltirishga erishish uchun kerakli tashkiliy shart-sharoitlar bilan ta'minlash. O'quv-tarbiya jarayonini insonparvarlashtirishda avtoritar pedagogikadan, pedagogik bosimdan voz kechib, o'quvchi va pedagog o'rtasida haqiqiy insoniy munosabatlar o'rnatish, o'quvchi faoliyati va shaxsiy erkinligida asosiy ahamiyat kasb etuvchi, shuningdek, shaxs tarbiyasiga qaratilgan pedagogikani tushunish kerak.

Insonparvarlik nuqtayi nazaridan tarbiyaning asl maqsadi har bir tarbiyalanuvchining munosabatlari, o'zlashtirish faoliyati, to'la Insonparvarlik nuqtayi nazaridan tarbiyaning asl maqsadi har iboratdir. Tarbiya jarayonining insonparvarlik darajasi, shu jarayonda huquqli subyektning mustaqil, erkin shaxs

qilib yetishtirishdan iboratdir. Tarbiya jarayonining insonparvarlik darajasi, shu jarayonda shaxs o'zini namoyon eta olishi, o'zidagi hamma tabiiy imkoniyatlarini ochib bera bilishi, uning erkinlikka qobiliyati, shaxs o'zini namoyon eta olishi, i ijodga mas'uliyatini ochib berishi uchun shart-sharoitlar yaratib berishi bilan belgilanadi.

Ta'lim berish va o'qitish birlashtiruvchi ko'rinishli kategoriyalar sifatida pedagogik ishlar va munozaralarda tarbiya tushunchasi ikkinchi o'ringa surib, uni yo'qqa chiqaruvchi muhim subyektiv yalar sifatida pedagogik ishlar va munozaralarda tarbiya tushunchasini bu ta'limdir. Ta'limning o'ziga obyektiv ko'rinishdagi kategoriya xos tomoni, u tarbiyani ijtimoiy hodisa sifatida pedagogik faoliyat shaxsning shakllanishini o'ziga birlashtirib, ana shu uchta asoslardan real pedagogik jarayonni tuzadi, bu jarayon turli ta'lim-tarbiya konsepsiyalari, nazariyalari yordamida loyihalashtiriladi va ta'lim tizimi muassasalarida tatbiq etiladi. Gumanistik pedagogika maktabi o'quvchiga moslashuvini, unga qulay sharoit va texnologik himoya bilan ta'minlashni talab qiladi. Insonparvarlik maktabi amaliy innovatsion faoliyatning aniq shakl va uslublarini ishlab chiqqan. Quyida ulardan ba'zilari keltirilgan:

- o'quv-tarbiya faoliyatini differentsiallashtirish;
- o'quv-ta'lim jarayonlarini har xil shaxs xislatiga qarab muvofiqlashtirish;
- har bir tarbiyalanuvchi qobiliyati va qiziqishini rivojlantirish uchun kerakli sharoitlarni yaratib berish;
- o'quv-tarbiya faoliyatining qulayligi;
- psixologik himoya;
- o'quvchiga va uning kuchi hamda imkoniyatlariga ishonish;
- o'quvchini qanday bo'lsa shunday qabul qilish;

- ta'lim-tarbiya ishlari muvaffaqiyatini ta'minlash;
- maktabning maqsadli yo'nalishini o'zlashtirish;
- har bir o'quvchi rivojlanish darajasining asoslanishi;
- sirtqi ta'lim (eksternat)ning o'quvchi bilan ma'naviy aloqasi yo'qligi va sababli to'xtash;
- o'qituvchining shaxsiy ichki yo'l-yo'riqlari va qayta yo'naltirish;
- insonparvarlik ta'limini kuchaytirish

Insonparvarlik pedagogikasini statistik baholash juda qiyin. Ammo shu narsa aniqlanganki, autogen tinchligi, empatiya va so'zsiz ma'qullash o'quvchilar rivojlanishi bilan moslashib, bog'lanib ketishi, shuningdek, intizom va maktabga salbiy munosabat kabi muammolar bilan yomon moslashuvi aniqlangan.

Innovatika muammolariga murojaat etish va ularni muhim zamonaviy ilmiy fikrlash yo'nalishlariga qo'shish jamiyatda innovatsion jarayonlar dinamikasining o'sib borayotganini tushunish natijasida vujudga keldi. Bizning adabiyotlarimizda innovatsiya muammolari ko'p vaqtgacha iqtisodiy tadqiqotlar tizimida o'rganib kelindi. Ammo vaqt o'tishi bilan jamiyat hayoti faoliyatining hamma sohalarida innovatsion o'zgarishlar asosida sifat xarakteristikalarini baholash muammosi yuzaga keldi. Ammo bu o'zgarishlarni faqatgina iqtisodiy nazariyalar bilan aniqlab bo'lmaydi. Innovatsion jarayonlarni o'rganish uchun boshqa yo'llar zarur, unda innovatsiya tahlili faqat fan va texnika erishgan zamonaviy yutuqlardan foydalanishnigina o'z ichiga olmay, balki boshqarish, ta'lim, huquq va boshqa sohalarni ham qamrab oladi. Innovatsiya pedagogik muammolar yechimini izlash, ta'lim sohasida innovatsion jarayonlarning borishi, xususiyatlari, mazmuni, tarkibi va klassifikatsiyasini tekshirish natijalarini tahlil qilish bilan bog'liq. "Innovatsiya" tushunchasi birinchi marta XIX asrda madaniyatshunoslar izlanishlari natijasida

paydo bo'ldi va bir madaniyat elementlarini boshqasiga joriy qilish ma'nosini bildirgan. Uning bu ma'nosi etnografiyada hozirgacha saqlanib qolgan. XX asr boshlarida biror bilim sohasiga yangiliklarni kiritish va qo'llash fani yuzaga kelgan. U mahsulot ishlab chiqarish sohasida texnik yangiliklarni kiritish qonuniyatlarini o'rgana boshladi. 30-yillarda AQSHda „innovatsion firma siyosati“, „innovatsion jarayon“ atamaları paydo bo'ldi. 60-70- yillarda g'arbda firmalar va boshqa korxonalar amalga oshirayotgan yangiliklarni empirik tekshirishlar keng quloch yoydi. Shu bilan birga, diqqat ikki asosiy tekshirishlar sohasiga qaratiladi, ularning har birida o'zlarining nazariy-metodologik madaniyati ustun turadi. Firma yangiliklarni kiritish tashabbuskori va yaratuvchisi sifatida namoyon bo'lib, bu uning yangiliklarni kiritishga sezuvchanligi, „ta'sirchanligi“ va shu ta'sirchanlik boshqarishning tuzilishi va uslublari bilan bog'liqdir. Qaror qabul qilish jarayoni konsepsiyasi tekshirishlar dasturi sifatida qaralib, bunda alternativlarni tiklash va tahlil qilish, qabul qilingan qarorlarni ketma-ket bosqichlar bilan amalga oshirishga o'tiladi.

Bu ikki sohada yangiliklar kiritish va amaliy tekshirishlar bir qator fanlarning nazariy yangiliklaridan foydalanishni taqozo etadi.

Olimlar yangiliklar kiritish va tekshirishni **uch bosqichga** ajaratadilar.

Birinchi bosqich- yangiliklar muvaffaqiyatiga yordam beruvchi yoki to'sqinlik qiluvchi omillarni o'rganish va turli xil yangiliklarning empirik ma'lumotlarini tahlil qilish bilan bog'liq.

Ikkinchi bosqich - yangilik kiritish jarayonining o'zini bir soha muhitidan ikkinchi sohaga olib o'tish mexanizmini hisobga olish bilan birgalikda o'rganish deb qaraydilar.

Uchinchi bosqichda tadqiqotchi diqqati turli xil innovatsion vaziyatlarni tahlil qilish, tavakkalchilikni baholash metodlarini ishlab chiqish, yangiliklarni kiritish sohasida tavsiyanomalar yuzaga keltirishlariga qaratiladi.

Pedagogik innovatsion jarayonlarni g'arbda 50- yillar oxirlaridan boshlab, bizning mamlakatimizda esa so'nggi 10 yillikdan boshlab olimlar maxsus o'rgana boshladilar. Jahon pedagogik jamoatchiligining qiziqishi maxsus innovatsion xizmat, nashriyot faoliyati, jurnallar va informatsion maqolalar ko'rinishida paydo bo'lyapti. Xususan, YUNESKO qoshida Ta'limni rivojlantirish Osiyo pedagogik innovatsiyalar markazi mavjud bo'lib, dunyodagi turli mamlakatlardagi pedagogik yangiliklarni umumlashtirib, ta'lim masalalari bo'yicha Xalqaro byuro bilan birgalikda pedagogik jamoatchilikka maxsus nashrlarda ular haqida ma'lumotlar tarqatadi. Bizning mamlakatimizda pedagogik innovatsiyaning rivojlanishi keng jamoatchi pedagoglar harakati, maktabning tez rivojlanishiga bo'lgan talab va uni pedagoglar amalga oshira bilmasliklari o'rtasida yuzaga kelgan qarama-qarshiliklar bilan bog'liq. Shu sababli yangi bilimlarga bo'lgan talab, yangi yangilik", yangi „innovatsiya", „innovatsion jarayon" tushunchalarini anglash talabi ortdi.

“Innovatsiya”so'zi lotin tilidan kelib chiqqan bo'lib, yangilik kiritish degan ma'noni bildiradi. Innovatsion jarayonning mikrostrukturasini o'rganib, olimlar yangilik kiritishning hayotiy sikli" konsepsiyasini alohida ko'rsatadilar. U yangilik kiritish davomida o'tib boradigan jarayon degan fikrdan kelib chiqadi. Bu jarayon yangilikni yaratish va ijro etishni ta'minlovchi faoliyatlarni turlarga ajratuvchi bosqichlarga bo'linadi. Hozirgi davrga kelib, ilmiy adabiyotlarda quyidagi innovatsion jarayonni bosqichlarga ajratish sxemasi mavjud:

1. Yangi g'oyaning paydo bo'lish yoki yangilikning yuzaga kelish bosqichi, uni shartli ravishda fundamental va amaliy-ilmiy tekshirishlar (yoki birdan paydo bo'ladigan) natijalaridan kelib chiqadigan yangilik bosqichi deb ataydilar.

2. Kashf etish bosqichi, ya'ni obyekt moddiy yoki ma'naviy mahsulot namuna ko'rinishidagi yangilik yaratishdir.

3. Yaratilgan yangilikning amaliy qo'llanishi uni qo'shimcha ishlab mukammallashtirish orqali amalga oshiriladi. Bu bosqich yangilik kiritish orqali yuqori samaradorlikka erishish bilan yakunlanadi. Shundan so'ng yangilikning mustaqil mavjudligi boshlanib, yangilik kiritish jarayoni keyingi bosqichga o'tadi. Bu bosqich faqatgina yangilikni qabul qilish sharti bilan amalga oshadi. Yangilikdan foydalanish davrida keyingi bosqichlar ko'rinadi.

4. Bu bosqichda yangilikning tarqalishi, uning yangi sohalarga diffuziyalashib (qo'shilib), keng tatbiq etilishidan iborat.

5. Yangilikning biror sohada hukmron bo'lishi, bunda, xususan, yangilik o'z yangiligini yo'qotib, yangilik sifatida mavjud bo'lmay qoladi.

6. Yangilik qo'llanilishining doirasi qisqarib, uning yangi mahsuldorligi bilan almashadi.

Yuqorida keltirilgan innovatsion jarayonlar bir-birini ketma-ket almashtirib, muntazam tizim, uning real rivojlanib borishining soddalashtirilgan sxemasini ifodalaydi. Biror aniq innovatsion jarayon bu bosqichlarni o'z ichiga olib, ular ketma-ketligi va o'zaro bog'liqligiga so'zsiz rioya qilishi shart emas. Yangilik kiritishni muvofiq yangilik yaratish va tarqatish kompleksiga maqsadga muvofiq jarayon sifatida qarab, uning maqsadi inson talab va ehtiyojlarini yangi vositalar bilan qondirishdan iborat bo'lib, bu uning samaradorligini, muntazamligini va hayotiylikini ta'minlovchi uslub va tizimlarni ma'lum sifat o'zgarishiga olib keladi.

Innovatsion jarayon boshqa sifatli holatga o'tish, eskirib qolgan qoida va vaziyatlarni qayta ko'rib chiqish bilan bog'liq bo'ladi. Yangilik kiritish ichki mantiq va yo'nalishga ega bo'lib, u yangilik g'oyasi (fikri) tug'ilishidan to uning foydalanila boshlanishigacha bo'lgan harakatlarni rivojlantirish hamda innovatsion jarayon

ishtirokchilari o'rtasidagi munosabat mantiqini ifodalaydi. Shu tariqa yangilik kiritish dinamik tizim bo'lib, ichki mantiq kabi vaqt davomida qonuniy rivojlanishi uning atrof-muhit bilan o'zaro bog'liqligini ifodalaydi. Innovatsion jarayon tuzilishi yangilikning bir bosqichdan ikkinchi bosqichga o'tib borishi bilan o'zgarib boradi. Shu bilan birga, yangilikning dinamik xususiyatlari va uning natija-yakuni hamda samarasiga bog'liq bo'ladi. Yangilikning yakunlanganligi yoki uning imkoniyatlari muayyan maqsadning amalga oshirilganlik darajasi innovatsion jarayonning hamma bosqichlarida qanchalik muvaffaqiyatli bo'lishiga bog'liqdir. Yangilikning samaradorligini uning natijasidan aniqlash kerak.

„Innovatsiya“ atamasiga yaqin bo'lgan tushunchalar o'zgarish", „...mukammallashtirish", „isloh qilish“ tushunchalari hisoblanadi, ammo ular o'rtasida ma'lum farqlar ham mavjud. Yangilik pedagogik tekshirishlarni baholashning asosiy o'lchovlaridan biri bo'lib, u ijodiy jarayonning asosiy natijasidir. Bu o'z navbatida har qanday yangilik kiritishning mustaqil qiymati va xususiyatidir. „Yangi“ tushunchasi innovatsion pedagogikada markaziy tushunchalardan biri hisoblanadi. Agar avvalgi birinchi yaratilgan“ ta'rifi ilgari umuman ma'lum bo'lmagan biror narsa haqida tasavvur bersa, keyingi yaqindan beri“ va ayniqsa yangidan ochilgan“ kabi ta'riflar esa yangilikda qandaydir darajada „eskilik“ elementi, nimadir ilgari bo'lgan biror narsa borligini ifodalaydi. Shu tariqa yangilikning biron turi haqida gapirish mumkin. Birinchi marta yaratilgan yangilik, bu yangilik ixtiroga teng, ya'ni o'rnatilgan yangi haqiqat demakdir. Har qanday vositaning yangiligi ham shaxs, ham vaqt (tarixiylik) nisbiydir. Bir o'qituvchi uchun yangi bo'lgan narsa, boshqasiga yangilik bo'lmasligi mumkin. Yangilik doimo konkret tarixiy xarakterda bo'ladi. Aniq bir vaqtda vujudga kelgan, aniq tarixiy bosqichdagi vazifalarni progressiv ravishda hal etgan yangilik tezda ko'pgina kishilarning mulkiga aylanishi, hamma tomonidan qabul qilingan normaga, ommaviy tajribaga aylanishi yoki eskirishi, hatto keyinroqqa borib taraqqiyotga tormoz bo'lishi mumkin. Masalan, Y. A. Komenskiyning sinf-dars sistemasi,

Munavvar qorining diniy tarbiya nazariyasi, Ibn Sino, Beruniy, Ulug'bek, Avloniyilar ilgari surgan ta'lim jarayonini ommalashtirish nazariyasi va boshqa yangiliklar o'z davrining buyuk g'oyalari bo'lgan va shunday bo'lib qolaveradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdurahmonov A. Pedagogika nazariyasi va tarixi. — Toshkent: O'qituvchi, 2018.
2. Azizxo'jayeva N. N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. — Toshkent: TDPU nashriyoti, 2017.
3. Komenskiy Ya. A. Buyuk didaktika. — Toshkent: Fan, 2009.
4. Klarin M. V. Innovatsion ta'lim texnologiyalari. — Moskva: Znanie, 2016.
5. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. — Toshkent: Ma'naviyat, 2016.
6. Xoliqov A. Innovatsion pedagogika asoslari. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
7. UNESCO. Innovations in Education: The Asian Experience. — Paris, 2015.